

Женските бунтове. Върнете ни мъжете. Дайте хляб на децата ни!

ТЕОДОРА ПОПОВА

Началото на 1918 година. Тревожна година, пълна с напрежение и надежда*.

Тригодишното участие на България в Първата световна война доведе до крайно бедствено положение. В страната цари глад и нищета, много скръб и черни забрадки. На фронта измират мъжете, а в тила жените и децата понесят нечувани страдания и мизерия. Победата на Великата октомврийска социалистическа революция показва изхода от жестоката война на изстрадалото човечество. Под влияние на идеите на Октомври в България се създаде и изостри революционната обстановка. Под ръководството на Българската социалдемократическа партия на тесните социалисти антивоенното движение се засилва, става по-организирано, целенасочено и масово.

Една от характерните прояви на засилващото се антивоенно движение през 1918 г. са тъй наречените женски или гладни бунтове, избухнали в много градове на страната, насочени против войната, глада и скъпоцията. Ето как Търновският народен представител – П. Паскалев – в питането си до министъра на вътрешните работи и министър на войната очертава положението в Габрово: „От 2-3 месеца прехраната в Габрово и околията е много лоша; месо в Габрово от три месеца почти не е давано, а хлябът напоследък е невъзможен за ядене, само папурен, от едро,

* Текстът е набран по документи, намиращи се в Държавен архив – Габрово, ф. 1000, оп. 1, а.е. 367, л. 1-6.

нечисто и лошо смляно брашно, неопечен, само кал, а също и недостатъчен – 200 грама на лице, а понякога и толкова не раздават, като са давали кукуруз на мамули вместо брашно и хляб“.

В началото на 1918 г. Габрово остава цели 4 дни без хляб и брашно. Недоволството на населението, особено на жените, чиито деца плачат от глад, нараства извънредно много. Партията на тесните социалисти застава начело на засилващото се недоволство. Пенчо Плачков и Димо Стефанов поставят задача на Нона Кавалова да организира протеста на жените за хляб и против войната. Градът се разделя на райони, жените се зоват на борба за прекратяване на войната, за връщане на мъжете от фронта. Нона Кавалова работи в квартала „Топлик“, Кина Камбурова в квартал „Лъката“. Активно се включват Мариука Бозова, Мария Пашова, Екимца Пъстърмова, Цона Мъсева, момичето Тома Гицева.

От кварталите се избират делегатки, които се явяват пред кмета Сава Попов, за да му предават своите искания. Кметът обяснява, че в града няма хляб поради лошия превоз. Пред кметството жените на фронтоваците чакат отговора на кмета, вълнуват се и се мъчат да утешат гладните деца. Отговора на кмета не задоволява делегатките. След кратко съвещание те съобщават на събралите се жени уклончивия отговор на кмета и заявяват „ако утре до обед не се достави хляб, ние се вдигаме на протестен митинг. Ще дадем сигнал с биене на камбаните в 6 часа следобед. Сборен пункт пазарния площад пред кметството“. Исканията на жените не са изпълнени и на 28 януари точно в определеното време от двора на църквата „Свети Йоан Предтеча“ [в кв.] „Камъка“ Нона Кавалова, качена на дървена стълба, поддържана от Кина Камбурова, дава сигнал на тридневния женски бунт в Габрово. Като лавина се насочват от всички краища на града жените към пазарния площад. Мариука Бозова говори кратко и бунтовно „Наште мъже мрат по фронта. Децата ни са гладни! Искаме мир, върнете ни мъжете! Край на войната! Искаме хляб за децата си!“

Полицията се опитва да разгони жените с нагайки, но Нона Кавалова ги зове „Не мърдайте от местата си, нека минат по телата ни“.

Комендантът на града Димитър Андрейчин и кметът Сава Попов се съгласяват да преговарят с комисия, в която влизат Нова Кавалов, Тома Гицова, Екимца Пъстърмова, Мария Пашева. Преговорите се водят в Комисарството до късно вечерта. На другия ден комисията се явява отново в Комисарството, където е и пристигналият генерал Александър Протигеров. Под натиска на жените се съставя комисия, която обхожда къщите на богатите и открива много укрити продукти и голямо количество брашно, като част от него се изема и раздава на гладуващите.

Много от жените са арестувани и са обвинени като „болшевици“ предатели, бунтовници и заплашвани със „съд и бесило“. Външното в града не стихва, събрани на групи жените недоволстват, протестират, настояват за исканията си.

Управата на града иска помощ от съседните градове и гарнизоните в Севлиево и Търново изпращат войскови части в Габрово. В града се установява суров режим.

Седмица след потушаване на женския бунт габровската управа започва разправата с неговите участнички. Водачките са положени на терор, в домовете им се прави щателен обиск, за да се открият материали, уличаващи ги във връзка с Партията на тесните социалисти, със Съветска Русия. „В двора си имах гасена вар – пише Кина Камбурова – и ме караха да ровя с ръце да не е скрито нещо в нея“, а Райна Тинчева си спомня, че „само дъските от пода не разковаха. Навсякъде ровиха“.

Като главни участнички в бунта са обвинени 33 жени, като впоследствие 21 от тях отпадат и обвинението е насочено към 12 жени. Арестуват ги и им прочитат обвинителния акт за „бунт и държавна измяна“. Изправени са пред Русенския военен съд. По време на двете им пътувания под конвой до Русе „бунтарките“ са приветствани от населението на Върбаново, Дряново, Търново,

а в Русе ги посрещат с плакат „Да живеят габровските бунтовници и метежници“.

На процеса в Русе обвинението е насочено главно против: Нона Кавалова, Кина Камбурова, Райна Тинчева, Мариука Бозова, Екимца Пъстърмова, Мария Пашова и Тома Гицова. Против тях се явяват 60 души свидетели, предимно широки социалисти. Официалният им адвокат Давидков по-скоро обвинява отколкото да защитава обвиняемите. В тяхна защита се явяват 8 адвокати съмишленици на Партията на тесните социалисти, като особено активен е адвокатът от София Атанасов.

Обвиняемите представят пред съда доказателства – хляб, замесен с гвоздеи, парцали, кал и други. В защитната си реч Кина Камбурова заявява: „Ние не можем да понасяме стенанията на нашите деца за хляб. Върнете ни мъжете, та те да се грижат за нас. Това вие не можете да направите. Добитъкът, що е добитък, и той като остане без зоб, реве“.

Военият съд е принуден да оправдае шест от обвиняемите и да осъди условно Нона Кавалова, Райна Тинчева, Кина Камбурова и Мариука Бозова.

Освободените „бунтарки“ са изпратени от русенци с тържествен обяд и цветя.

60 години от женския бунт в Габрово. Споменът за тези, които имаха смелостта първи да вдигнат глас против войната и скъпотията ни напомня винаги за горчивите дни на 1918 година.

27.01.1978 г.
Габрово

Теодора Попова
Окръжен Държавен Архив